

Dag van het Literatuuronderwijs 2018

Stefan Hertmans, de Vlaamse succesauteur, opende de Dag van het Literatuuronderwijs 2018 met een keynote speech over het speciale karakter van literatuuronderwijs. Anders dan andere vakken is literatuuronderwijs niet meetbaar en objectief. Het draait om discussie voeren en vragen stellen. 'Vaste kerndoelen zijn dan ook niet aan te wijzen.' Het vak is intersubjectief, meent Hertmans: tussen objectief en willekeurig-subjectief in. In deze tijd waarin zoveel ter discussie staat m.b.t. gender, ras en koloniale geschiedenis, is literatuur die reflecteert op de maatschappij relevanter dan ooit. Zelfs de literatuurcanon en de literaire kritiek staan ter discussie, en dat is goed.

Belangrijk voor de docent is dat hij of zij de besproken boeken zelf gelezen heeft. Doe als docent niet geforceerd hip en jong. 'Ga niet uit van de leefwereld van de leerlingen, maar laat ze met boeken nieuwe werelden zien.' Verras de leerlingen, en wees genereus. Stel je niet autoritair op maar wees gesprekspartner. Maak steeds nieuwe lesstof, dan hou je het ook voor jezelf spannend.

Zelf heeft Hertmans ook voor de klas gestaan, op een school voor probleemleerlingen. Hij was een jonge docent met lang haar, en is nooit vergeten hoe een leerling hem eens zei: 'Ik schijt op uw lange haar.' Hertmans knipte zijn haar af. Hij doceerde over grote auteurs zoals Franz Kafka en James Joyce. Soms via omwegen, zoals met muziek, maar hij liet zijn leerlingen met de grote auteurs kennismaken. Voorlezen, merkte hij, is ook zinvol in de klas. Oefen het thuis, oefen je erin een acteur te zijn. Denk internationaal bij het kiezen van boeken en gebruik vertalingen. 'De opsplitsing in aparte talen is achterhaald.' Het enige wat je als docent kunt doen is je leerlingen voeden, al weet je niet wat er vervolgens mee gebeurt en wanneer. Bied empathie, affectie, leer democratisch te denken. Juist wat de leerlingen niet snappen, nodigt hen uit. 'Belangeloos geven maakt gelukkig, ik weet het uit eigen ervaring,' zo besloot Hertmans zijn pleidooi voor een verrassend, genereus en uitdagend literatuuronderwijs.

Na afloop van het openingsprogramma verspreidden de deelnemers zich over de verschillende zalen van de Doelen om deel te nemen aan workshops, discussies en lezingen. Zo leidde Anneke Smits, docent aan het Windesheim en logopedie- en dyslexiespecialist, een informatieve sessie over dyslexie in het literatuuronderwijs. Duidelijk een onderwerp dat leefde onder dit publiek van hoofdzakelijk docenten Nederlands en enkele leesconsulenten: bij de vraag wie van hen géén zwakke lezers op school had ging er geen enkele hand de lucht in. Tijdens deze sessie werden er verrassende tips aangereikt om het juiste boek bij de leerling te brengen. Zo stelde Smits dat boeken speciaal geschreven voor een dyslectische doelgroep juist ongeschikt zijn wanneer het doel is om leesplezier te bevorderen. Ook hoeven lange woorden en lange zinnen, in tegenstelling tot wat vaak gedacht wordt, helemaal geen probleem te vormen.

Wat dyslectische kinderen en jongeren echt nodig hebben in een boek is novelty: het onbekende en spannende. Niet voor niets kreeg de Harry Potter-serie miljoenen kinderen over de hele wereld aan het lezen. Op series hoeft volgens Smits trouwens helemaal niet neergekeken te worden in het literatuuronderwijs: die faciliteren het lezen juist, omdat er steeds dezelfde woorden en termen in gebruikt worden. Dat maakt het lezen voor de dyslectische leerling een stuk gemakkelijker en aangenamer.

Eén zaal verder vond ondertussen de interactieve workshop 'Hiphop in je bieb op school' plaats. Hier waren dichters Gino van Weenen en Derek Otte en een deel van de Hiphop In Je Smoel-crew aan het woord om de deelnemers ervan te overtuigen hoe relevant hiphop kan zijn voor het literatuuronderwijs. Hiphop In Je Smoel is een Rotterdams initiatief dat ernaar

streeft om jongeren boekentips te geven die dichtbij hun belevingswereld liggen. Door daar ook nog eens relevante hiphopartiesten aan te koppelen maken ze lezen voor de lijst weer leuk én modern. Zo kwamen in deze sessie Ronnie Flex en Monica Geuze voorbij en werd een nummer van Winne uitgebreid besproken. De opdracht daarbij: hoe kun je dit nummer verbinden aan je onderwijs van morgen? De docenten in de zaal zaten boordevol ideeën: van het koppelen aan drama of beeldende vorming, tot het bespreken van de poëzie en straattaal in de lyrics, naar zelfs het herschrijven van het refrein.

In de bijeenkomst 'Tijdloze klassiekers vs. nieuwe letteren' discussieerden Jacquelin Bel (hoofddocent moderne Nederlandse letterkunde, VU), Frank Brandsma (docent/onderzoeker vergelijkende Literatuurwetenschap en Middeleeuwen, UU), Miriam Piters (docent Nederlands) en Marco Martens (rapper en spoken word-artiest, die regelmatig lesgeeft op scholen) over het uitgangspunt: Multatuli of rapteksten in de les? Frank Brandsma vertelde dat hij veel ruimte geeft voor fantasy. 'In fantasy komen net zo goed morele dilemma's aan de orde als in andere genres, en je kunt er verteltechnieken zoals verhaalstructuur geschikt mee onderzoeken.' Vaak verdwijnt bij kinderen het leesplezier na de lagere school. Je kunt bijvoorbeeld bij Tolkien beginnen om dat plezier vast te houden. Jacquelin Bel meende dat het juist goed is om leerlingen een drempel over laten stappen. Een klassieke roman als *De stille kracht* van Louis Couperus hoeft je niet helemaal te laten lezen, maar je kunt bijvoorbeeld de openingsbladzijden bespreken. Of laat hen klassieke verhalen in hun eigen woorden opschrijven. Zo geef je hen een actieve rol.

Aansluiten bij de belevingswereld van kinderen is belangrijk volgens Marco Martens. 'Als er herkenning is en tegelijk iets nieuws gebracht wordt, kan literatuur hen overmeesteren.' Martens werkt met rapteksten en spoken word. Geschikt om in de klas te bespreken zijn o.a. Babs Gons, een van de bekendste spokenword-artiesten, en Derek Otte, de stadsdichter van Rotterdam die korte teksten op zijn Instagram-pagina plaatst. Miriam Piters stelde dat alles van voor 2000 eigenlijk al als een drempel wordt ervaren. Er valt wel een brug te slaan door bijvoorbeeld de Harry Potter-boeken te vergelijken met de Arthur-queeste. Er zijn veel parallellen: een hoofdpersoon die op een queeste gaat om een maatschappelijk probleem op te lossen.

Brandsma stelde dat je verhalen ook kunt omdraaien. Zo maakt hij weleens een *cold case* van een middeleeuws verhaal. Dit is de *crime scene*, en ga als leerling terug in het verhaal om de zaak als een detective op te lossen. Leerlingen kunnen hier helemaal in opgaan. Je kunt, meende Bel, een werk als *Max Havelaar* van Multatuli openbreken door er één bepaald aspect uit te lichten. Wat is nu nog mooi aan dit boek, wie is aan het woord, wat zegt dat over het perspectief? Piters staat populaire hedendaagse boeken van Kluun of Saskia Noort toe op de lijst. 'Maar ik verwacht dan wel een goede motivatie: waarom juist dit boek?' Vanuit de zaal merkte een docent op dat elke leerling diens eigen niveau heeft; laat ieder kind daarbinnen verder groeien. Een andere docent bevestigde dit. Miriam Piters pleitte voor samen voorlezen in de klas, zij heeft dat gedaan met *Karel ende Elegast* en *Van den Vos Reynaerde*. 'Die streken die Reynaerde uithaalt, dat vonden ze geweldig en erg komisch.' Onderschat leerlingen niet, stelde Piters tenslotte, ze kunnen echt zo'n drempel wel over.

Na de lunchpauze ging het programma verder met 'Literaire non-fictie in het literatuuronderwijs', waarin essayist en columnist Bas Heijne werd geïnterviewd door journalist Francisco van Jole over non-fictie op de leestlijst. Non-fictie wordt steeds populairder. Maar waarin zit nu het literaire wanneer men spreekt van 'literaire non-fictie', vroeg Van Jole bij aanvang. Volgens Heijne zit dat vooral in het persoonlijke aspect. Vanuit zijn eigen betrokkenheid reflecteert de schrijver op de wereld buiten zichzelf. Beroemde internationale voorbeelden zijn V.S. Naipaul met zijn reisboeken over India en Iran, en

Truman Capote die zelf de achtergronden van een moordzaak in Kansas uitzocht in *In Cold Blood*. In Nederland is Frank Westerman nu toonaangevend. Verder schreven de Vlaming David Van Reybrouck (*Congo*) en de Surinaamse Cynthia McLeod belangrijke boeken over kolonialisme, op persoonlijke én journalistieke wijze. Menno ter Braak schreef in de jaren dertig belangrijke stukken over de opkomst van het nationaal-socialisme.

Heijne vervolgde dat literaire non-fictie de auteur dwingt om buiten diens eigen bubbel te kijken. Non-fictie past bij deze tijd waarin grote maatschappelijke veranderingen gaande zijn. De opkomst van het populisme bijvoorbeeld, en de rancune die daar ermee gepaard gaat, schreeuwen om diepere reflectie. Veel mensen zijn teleurgesteld in de democratie. ‘De belofte van gelijkheid voor alle mensen wordt niet waargemaakt, er dat is een voedingsbodem voor rancune.’ Maar het is belangrijk om onderliggende mechanismen bloot te leggen. Zo is er de bestseller *Dit kan niet waar zijn*, waarin Joris Luyendijk op onderzoek ging in de bankensector in Londen. Hoe rechtvaardigen bankiers het vaak perverse systeem waarbinnen zij hun werk doen?

Met non-fictie boeken in de klas kunnen leerlingen verder kijken dan de oppervlakte van het nieuws, dieper gaan dan het gemakkelijke oordeel. Hen zelf essays laten schrijven is ook goed, en op hun eigen werk leren reflecteren. Heijne heeft als docent gezien hoe snel leerlingen stappen kunnen zetten wanneer zij tijd krijgen om op hun essays terug te kijken en er vervolg aan te geven. Die verdieping is cruciaal nu veel publieke debatten – zie recentelijk weer rond Zwarte Piet – muurvast lijken te zitten, omdat veel mensen geharnast zijn in hun eigen gelijk. ‘Hoe meer je weet, hoe minder je oordeelt,’ aldus Heijne. Vastgeroeste debatten weer laten stromen is een van de grote uitdagingen van deze tijd. Literaire non-fictie kan daar een bijdrage aan leveren, ook in de klas.

Tijdens de sessie ‘Omgaan met beladen onderwerpen in de literatuurles’ legde spreker Oulfa Rouached gesprekstechnieken uit die kunnen helpen om moeilijke thema’s op een prettige en betekenisvolle manier bespreekbaar te maken in de klas. Een belangrijk handvat hierbij was dat het noodzakelijk is om heftige uitspraken die leerlingen kunnen doen omtrent zo’n thema niet meteen te veroordelen, maar te kijken naar waar zo’n uitspraak vandaan komt: welke behoefte, welke zorg van de leerling ligt daaraan ten grondslag? Ook gaf Rouached een korte inleiding in het deep democracy-model. Bij deze gesprekstechniek is het doel om de verschillende meningen en invalshoeken over een onderwerp te verzamelen. Daarbij moet niet alleen een podium gegeven worden aan de breedst gedragen mening, maar moet juist het afwijkende geluid worden verspreid: de wijsheid van de minderheid.

Omdat Rouached verbonden is aan het project Verhaal van een Vluchteling van stichting Critical Mass besloot zij haar sessie door een gastspreker uit te nodigen. In het Arabisch droeg hij enkele gedichten voor over de ervaring van de vluchteling, wat de hele zaal even deed stilvallen.

Meer praktische lestips waren er tijdens de workshop ‘Poëzie aan de hand van Wigman’, gegeven door Janneke Louwerse en Iris van Erve: beiden docent en Van Erve is tevens verbonden aan de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek. In een overvolle zaal – een enkeling moest zelfs op de grond zitten – kregen de deelnemers de opdracht om vooral de smartphone, tablet of laptop erbij te houden voor deze interactieve poëzieles. Aan de hand van de gedichten van Menno Wigman (die begin 2018 is overleden), en door middel van archiefbeelden van de dichter zelf, demonstreerde Louwerse hoe de app Nearpod gebruikt kan worden in de les.

Door in te loggen bij dit ‘digitale klaslokaal’ op hun eigen device kregen de deelnemers toegang tot diverse opdrachten bij de gedichten, variërend van het scanderen van een gedicht tot een poll of quiz. Na het indienen van hun antwoorden konden deze direct

vertoond worden op het projectiescherm en besproken worden in de groep. Louwerse noemde dit platform de ideale ondersteuning bij het bespreken van gedichten: door het interactieve karakter in combinatie met de mogelijkheid om filmpjes e.d. toe te voegen komt de poëzie tot leven, ook voor de leerlingen die gedichten eigenlijk maar saai en stoffig vinden. Aan het einde van de sessie waren er dan ook een hoop geïnspireerde docenten die informeerden waar zij dit kant-en-klare lesformat over Wigman konden vinden.

In de deelsessie 'Lang leve de lezer' gaf Alex Boogers zijn visie op hoe literatuur jonge lezers kan bereiken. De romanschrijver uit Vlaardingen, geliefd om zijn gepassioneerde optredens in boekhandels en op scholen, bracht onlangs het manifest *Lang leve de lezer* uit: een ode aan de lezer. Boogers vertelde dat hij opgroeide in een arbeidersmilieu waarin literatuur nauwelijks bestond. Zijn vader was monteur, later chauffeur. Iedereen dacht dat de jonge Alex in de wieg was gelegd voor de L.T.S en daarna een beroep in de techniek, maar hij was veel meer geïnteresseerd in taal en in verhalen. Via allerlei omwegen kwam hij toch op de universiteit terecht.

Het gaat erom dat een jonge leerling iets van zichzelf terugvindt in boeken. Alex vond dat zelf als jongen in de bibliotheek toen hij een boek over Mohammed Ali zag staan, de bokser voor wie hij soms 's nachts samen met zijn vader opbleef om hem te zien vechten. Dat boek stimuleerde zijn liefde voor verhalen en voor schrijven, al zou het nog lang duren voordat hij ermee naar buiten trad. Ook een belangrijk moment was toen hij met zijn vader, in een theater in Vlaardingen, Jules Deelder zag optreden. 'Ik vond Deelder een wat griezelige man, maar ook stoer. Hij ratelde er in enorm tempo een half boek uit. Dit was dus óók literatuur.'

Boogers adviseerde docenten dan ook om handreikingen naar de leerlingen te doen. Als een leerling aankomt met *Gijp* of *Kieft*, wijs dat dat niet af, maar koppel het aan een boek dat erbij past: bijvoorbeeld over verslaving, iets waar Wim Kieft ook mee kampte. Boogers pleitte ervoor een paar boeken in de klas echt goed te bespreken. Verder zou lezen een groter aandeel moeten krijgen binnen het totaalcijfer voor Nederlands. Bovenal is het besef belangrijk dat iedere leerling naar herkenbare verhalen verlangt. 'Ieder kind wil gezien worden en zoekt verhalen die aansluiten bij zijn eigen leefwereld.'

Tussen al die intensieve sessies en workshops door was er ook de kans om even lekker achterover te leunen en te genieten van de mooie woorden van een schrijver. Griet Op de Beeck was een van de auteurs die een lezing gaven in de Willem Burger Zaal. Ze sprak hier over haar jeugd, het schrijverschap en de weg daarnaartoe: het worden wie je wil zijn, en hoe ze de schaamte moest loslaten om dat te doen. Immers: 'Zolang we ons schamen kunnen we onze verhalen niet vertellen, en verhalen zijn de basis van onze identiteit.' Ondanks de serieuze ondertoon van haar monoloog kreeg ze ook veelvuldig de lachers op haar hand, met name bij het voordragen van een lichtelijk onsmakelijk fragment uit haar verhalenbundel *Gij nu* en bij haar anekdote over het autobiografische stuk dat ze ooit schreef voor een literair magazine. Hierin stond haar ex model voor het hoofdpersonage en kwam hij er bepaald niet sympathiek vanaf, maar gelukkig bleek hij zichzelf er helemaal niet in te herkennen: 'Die hoofdpersoon, wat een zak!' Zoals Op de Beeck daaruit concludeerde: 'Noem het gewoon fictie en je kunt alles doen wat je wilt.'

Tijdens het plenaire slotprogramma was het tenslotte nog bijna vechten om een plekje in de toch niet bepaald krappe Willem Burger Zaal: niemand wilde het staartje van deze dag vol literaire inspiratie missen. Op de vraag van presentator Oscar Kocken wie er nieuwe ideeën voor in de klas had opgedaan, gingen dan ook bijna alle handen de lucht in. Nadat dichter

Ingmar Heytze de dag had samengevat op de enige manier die er recht aan deed, in een gedicht natuurlijk, was het woord aan vakdidacticus dr. Theo Witte.

Deze expert op het gebied van literatuuronderwijs nodigde schrijver Özcan Akyol bij hem op het podium uit voor een goed gesprek over de huidige stand van zaken. Hij beschouwde Akyol als een ‘medestrijder in de oorlog aan de ontleding’, zo verklaarde Witte. Want de ontleding neemt toe, en daar moet het literatuuronderwijs bewust mee omgaan. In een intrigerend gesprek vertelde Akyol hoe de letteren hem als puber gered hadden, hoe hij ‘zichzelf was geworden door literatuur’. Hoewel vooral de anekdotes over zijn onhandige versierpogingen het goed deden bij de zaal (‘Ik had een busje strontspray – dat bestaat, ja – en dat spoot ik dan op het meisje dat ik leuk vond, om haar aandacht te krijgen), bleef ook de serieuze ondertoon niet onopgemerkt: literatuur heeft juist voor jongeren een belangrijke functie en als wij de rol van degenen die deze verhalen doorgeven aan hun leerlingen niet op ons nemen, wie dan wel?

Voor de manier waarop had Akyol nog wel wat ideeën: bijvoorbeeld niet alleen het boek aanbieden maar ook andere gerelateerde content, zoals interviews met schrijvers. Vaak gaan pas dan het verhaal en de persoon erachter leven voor de leerling. Zoals een leerling ooit tegen Akyol zei na afloop van een schoolbezoek: ‘Ik dacht dat schrijvers saai en oud en stoffig waren, maar u ziet er gewoon uit als mijn drugsdealer.’

Het laatste woord was aan Witte zelf, die in zijn slotspeech ‘Droom en daad’ de waarde en doelen van het literatuuronderwijs kernachtig op een rijtje zette. Hij benadrukte dat deze niet uit het oog verloren moeten worden door de docent: niet alleen moet de leerling begrijpen waarom het zin heeft om over al die oude boeken te leren, we moeten het literatuuronderwijs ook kunnen legitimeren om het bestaansrecht te geven binnen de overvolle agenda van het onderwijs. Maar als deze uitverkochte editie van de Dag van het Literatuuronderwijs één ding beweest, is het dat dat bestaansrecht volgens heel veel bevlogen docenten niet ter discussie staat. Met een goedgevulde goodiebag en een hoofd vol nieuwe inspiratie voor de literatuurles keerden zij terug naar huis.

Door Ilse Bruls en Erik Brus